ئایین و ئەستێرەناسی

وەرگێڕان و نووسینی نادر فەتحی (شوانە)

بەفرانباری 2711ی کوردی، ئاڵمان

سەرچاوە : فیلمی "Zeitgeist"[1]

کارتێکەریی ئەستێرەناسی لەسەر پێکهاتنی ئایینەکان

هەرچەند مرۆڤ لەسەر چۆنیەتی پێکهاتنی ئەم جیهانە و ژیان لەسەر هەرد زیاتر لێکۆڵینەوە بکات و بە تایبەت زیاتر لە بۆچوونە ئایینیەکان ورد ببێتەوە، بەو ئەندازەیەش زیاتر فانتازی و چیرۆکی خەیاڵی ئەوانی بۆ دەردەکەوێ! زیاتر لە سێ هەزار ساڵە لە لایەن ئەنستیتۆ ئایینییەکانەوە درۆمان دەرخوارد دەدرێ. بە درێژایی مێژووی سەدەکانی رابردوو کۆمەڵگایان بەو درۆیانەی خۆیان بار هێناوە و رێگایان لێ گۆڕیون. یەک لە گەورەترین ئەرکەکانی ئێمە سەبارەت بەو ساختەکارییانە ئەوەیە کە دەبێ بە چاوی رەخنەوە سەیری ئایین و ئیدئۆلۆژییەکان بکەین. ئەزموونی چەند هەزارساڵەی رابردوو پێماندەڵێ، ئیتر بە هیچ چەشنێك نابێ گوتە و چیرۆکی خەیاڵی بێ بەڵگە بسەلمێنین. ئێمە دەبێ راستەقینە بزانین و وەدوای دۆزینەوەی راستەقینە بکەوین.

ئایین، زۆربەی مرۆڤی ناچار بە باوەڕپێهێنان بە کەسێك کردوە کە نابیندرێت! بە گوتەی ئەوان ئەو کەسە لە ئاسمانەوە سەیری خوارەوە دەکات و ئاگای لە هەموو کات و ساتێکی ژیانی گیانلەبەرانی سەر ئەم هەردە هەیە! رێگا و چۆنیەتی ژیانی بۆ دیاری کردون و ئەگەریش لەو رێگایە لادەن، بە هێزی ئیلاهی واتە بە بۆمەلەرزە و ئاگر و نەخۆشی و ... تۆڵەیان لێ دەکاتەوە! بەو چیرۆکە خەیاڵییەیان دووکانێکی گەورەی ئابوورییان لە هەموو گۆشەکانی ئەم جیهانە بە ناوی جۆراوجۆر کردۆتەوە کە رۆژ بە رۆژ زیاتر خۆیانی پێ دەوڵەمەندتر دەکەن.

ئەگەر چاوێك بە مێژووی رابردودا بگێرین و سەرنج بدەینە چۆنیەتی پێکهاتنی ئەو چیرۆکە خەیاڵییانە- بۆ وێنە سەبارەت بە کارتێکەریی هەتاو و ئەستێرەکان لەسەر مرۆڤ، بۆمان دەردەکەوێ کە لە دەهەزار ساڵ پێش ئێستاوە سەرنجی مرۆڤ بۆ لای رۆژ و ئەستێرەکانی تری ئاسمان بە جیددی راکشاوە و مرۆڤ بەو راستیەی زانیوە کە بە بێ تیشکی رۆژ ژیان لەسەر ئەم هەردە نەگونجاوە. تیشکی هەتاو مرۆڤی لە سەرمای شەوانە و مەترسی ئاژەڵی دڕەندە لە تاریکدا رزگار کردوە. دنیای

شارستانییەت بۆی روون ببۆوە کە بە بێ بوونی تیشکی هەتاو هیچ دانەوێڵەیەك بەرهەم نایەت. هەموو ئەو تایبەتمەندییانە دەبنە هۆی پەرستن و رێزلێگرتنی لە رادەبەدەری رۆژ لە لایەن مرۆڤی ئەوکاتەوە. پەرستنی هەتاو بۆتە هۆی سەرنجراکێشان و وردبوونەوەی مرۆڤ لە ئەستێرەکانی تری ئاسمانیش. هەر بەو هۆیەش ئەستێرەناسی و لەژێر زەڕەبینگرتنی ئەستێرەکان و پەیوەندیی و چەسپاندن و کارتێکەرییەکانیان لەسەر ژیانی مرۆڤ، لە زۆر زووەوە بۆتە پیشە و کاری زانایانی ئەو بوارە. تەنانەت ئەوڕۆش بە پێی ئامار، زۆربەی مرۆڤی سەر ئەم هەردە باوەڕیان بە نیشان و دروشمی مانگانەی ئەستێرەناسی واتە "بەخت بینی" هەیە.

ئەوکات هەتاو بە تایبەتمەندییەکانیەوە وەك گەرما و رووناکایی کە بە زەوی و گیانلەبەرانی داوە، لە لایەن مرۆڤەوە بە ڕادەی خودا و پێکهێنەر پەرەستش کراوە. بۆ وێنە یەکەمین خودای هەتاوی لە میسر نیزیکەی 3000 ساڵ بەر لە زایین بە ناوی "هۆرووس" پێکهاتووە.

به پێی دۆزراوەکان و بەردەنووسەکانی میسر و دەور و بەری، ڕوون بۆتەوە کە ئەوکات مرۆڤ هەتاویان بە خودا داناوە و باوەڕیان لەسەر ئەوە بووە کە هەموو بەیانییەك خودای هەتاو بەسەر خودای تاریکی واتە "سێت" دا ، زاڵ دەبێ. هەموو ئێوارەیەکیش بە پێچەوانە خودای تاریکی، خودای ڕۆشنایی شکست داوە.

"هۆرووس" خودای هەتاو (ڕۆشنایی)

خودای ڕۆشنایی هەموو بەیانییەك بەسەر خودای تاریکیدا زاڵ بووە

ئەوەشمان نابێ لەبیر بچێ کە ئەگەر سەرنج بدەینە مێژووی ڕابردوومان، دەبینین دوو دیاردەی "ڕۆشنایی" و "تاریکی" یاخود چاکی و خراپی یا باش و تووڕە، وەك فەلسەفەی ژیان مێشکی ئەوکاتی مرۆڤ و تەنانەت بەشێك لە مرۆڤی ئەوڕۆییشی بەخۆوە سەرقاڵ کردووە. ئەوکات تاقمێکیش پێیان وابووە کە هەتاو چاوی ڕاست و مانگ چاوی چەپی خودایە!

سەیر ئەوەیە کە چیرۆکی خەیاڵی زۆربەی ئایینەکان لە جێگایەکەوە سەرچاوەیان گرتووە. چیرۆکی خەیاڵی "هۆرووس" بەم شێوەیە بووە: هۆرووس لە 25 دیسامبردا لە کچێکی باکرە بەناوی Isis "ئیزیس" لە دایك بووە. لە دوازدە ساڵیدا بۆتە مامۆستای قوتابخانە. لە سی ساڵیدا کەسێك بە ناوی "Anubis" ئانۆبیس ناوی لێ ناوە. بەو شێوەیەی لە نووسراوەکاندا هاتوون، دەبێ چەندین ناوی بووبێت وەك: راستەقینە، رووناکایی، کوڕی خودا، شوانی چاك و زۆر ناویتر. 12 کوڕیشی بووە. نەخۆشەکانی چاك کردۆتەوە و پەرجۆی ئەوە بووە کە بەسەر ئاودا رۆیوە. لە چوار خاچیان داوە و دوای سێ رۆژ زیندوو بۆتەوە. ئەو تایبەتمەندییانەی مرۆڤی ئەوکات بۆ "هۆرووس"یان دروستکردووە، لە زۆربەی کولتورەکان و نەتەوکانیتریش دا هەر بە شێوەیەکی هاوچەشن بۆ دروستکردنی خوداکانیان کەڵکیان لێ وەرگرتووە:

خودای یوونانی بە ناوی "Attis" ئاتیس لە 25ی دیسامبردا لە کچێکی باکرە بە ناوی "نانا" لە دایك بووە. لە چوارخاچ دراوە و سێ رۆژ لە گۆڕیان ناوە و دوای ئەو سێ رۆژە دیسان زیندوو بۆتەوە.

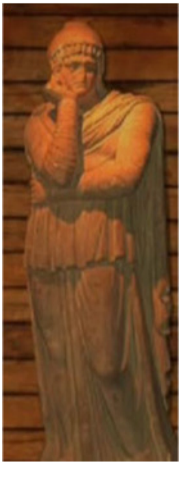

ئاتیس

خودای هیندی بە ناوی "**Krishna** " کریشنا لە کچێکی باکرە بە ناوی "Devaki" دێواکی لە دایك بووە و چەندین کوڕی بووە و دوای مردنی هەمیسان زیندوو بۆتەوە.

کریشنا

"**Dionysos** " دیۆنیزوس خودای یونانی لە 25 ی دیسامبر لە کچێکی باکرە لە دایك بووە. مامۆستای قوتابخانە بووە. بە مەزنترین شا و تاقانە کوڕی خودا ناسراو بووە. پەرجۆی ئەوە بووە کە ئاوی کردووە بە شەڕاب. دوای مردنی هەمیسان زیندوو بۆتەوە.

دیۆنیزوس

"Mithra" میترا خودای گەلانی ئێران لە 25 ی دیسامبر لە کچێکی باکرە لە دایك بووە. 12 کوڕی بووە و دوای مردنی سێ ڕۆژ لە گۆڕیان ناوە و دوای سێ ڕۆژ هەمیسان زیندوو بۆتەوە. میترا بە خودای ڕووناکی ناودار بووە. ڕۆژی یەکشەممە ڕۆژی پەرستنی ئەو خودایە بووە.

میترا

بە سەیر کردنی ئەو نموونانەی سەرەوە بۆمان دەردەکەوێ کە تایبەتمەندی خودای زۆربەی نەتەوەکان وەك یەك بووە. لێرەدا ئەو پرسیارە دێتە پێش کە بۆچی؟ بۆچی زۆربەیان لە 25 ی دیسامبر و لە کچێکی باکرە لە دایك بوون؟ بۆچی تەنیا 3 ڕۆژ مردوون و دوایی زیندوو بوونەتەوە؟ بۆچی 12 کوڕیان بووە؟

هەر وەك دەزانین عیسای مەسیحیش لە 25 ی دیسامبر لە کچێکی باکرە بە ناوی ماریا لە دایك بووە. ئەویش مامۆستای قوتابخانە بووە. ئەویش 12 کوڕی لەگەڵ بووە. پەرجۆکەی ئەوە بووە کە نەخۆشی دەرمان کردوە و چاوی کوێری ساغ کردۆتەوە. بە ناوی کوڕی خوداش ناوی دەرچووە. لە چوار خاچ دراوە و دوای سێ ڕۆژ زیندوو بۆتەوە!

بۆ زانایان ئەوە روونە کە لە کاتی زۆر زووەوە مرۆڤ سەرقاڵی سەیرکردن و لێحاڵیبوون لە ئەستێرەکانی ئاسمان و پەیوەندی و کارتێکەریی و چەسپاندنیان بە ژیانی مرۆڤەوە بووە. زۆربەی ئەو تایبەتمەندییانەی ئەو کات مرۆڤ بۆ خوداکانیان دروست کردووە، دەگەڕێتەوە سەر بۆچوونیان لەسەر ئەستێرەناسی:

ئەستێرەی "سیروس" لە رۆژهەڵات، رووناکترین ئەستێرەیە کە شەوانە لە زەویەوە بینراوە و لە 25 ی دیسامبردا لەگەڵ سێ ئەستێرەی تر لە پەنای یەکدا خەتێکی راست پێکدێنن و ئەو بارودۆخە لە لایەن ئایینیەکانەوە وەك نیشانەیەکی ئیلاهی بۆ لەدایکبوونی زۆربەی کەسە ئایینییەکان هێناوەتەوە. ئەو سێ ئەستێرەیە کە تەنانەت ئەمڕۆش هەر وەك لە سەدەی کەوناراوە بە ناوی "سێ پاشا" مەنشوور بوون، ناو دەبرێن، کە لە کاتی کۆنەوە ئەو بارودۆخەیان لەگەڵ رووناکترین ئەستێرەی ئاسمان واتە "سیروس"، لە 25 ی دیسامبردا بە لەدایکبوونی رۆژ لێکدراوەتەوە.

دروشمی له دایكبوونی ماریای دایكی عیسا "كچی باكره" یه. هەر له كاتی زووەوە كورتكراوی ناوی كچی باكره پیتی "م" بووه. هەر بۆیه ناوی دایكی عیساش وەك دایكی زۆربەی خودایان بۆ وێنه دایكی بوودا كه ناوی Maya"مایا" بووه، ماریا ناو نراوه.

دروشمی ئەستێرەی "كچی باكره" به "ماڵی نان" یش نێودەبرێت. بەو شێوەیه بووه كه كچێكی باكره دەستەیەک گوڵه گەنمی بەدەستەوە بووه كه گەنمەكه نیشاندەری مانگەكانی ئاوگوست و سپتامبر واته كاتی خەرمانانه. وشەی "بتلهەم" كه عیسای لێ لەدایك بووه، له كاتی زوودا بەناوی "ماڵی سوور"، لەگەڵ ناوی "كچی باكره" پێكەوە هاتووه و نیشاندەری جێگایەكی تایبەت بووه له ئاسمان.

شتێکی سەرسوورهێنەرتر کە لە 25 ی دیسامبردا دەقەومێ ئەوەیە کە ڕۆژ کورتتر دەبێتەوە و هەواش ساردتر دەبێ و ئەوە بۆ مرۆڤەکانی کاتی عەنتیك مانای مردنی هەتاو بووە. لە 22 ی دیسامبردا، ڕۆژ بە نزمترین پلەی خۆی دەگات. هەتاو بۆ ماوەی 6 مانگ بەرەو باشوور جێگۆرکێی دەکات و لەو ڕۆژە واتە 22 ی دیسامبر دا ، لای کەم بۆ ماوەی سێ ڕۆژ لە ڕوانگەی ئێمەوە کە لەسەر زەوین، ئیتر لە جێی خۆی ناجوولێتەوە. لە ماوەی ئەو سێ ڕۆژەدا ڕۆژ لە پەنای چوارخاچی باکوور بە ناوی "Crux" کە بەهۆی ئەستێرەکان ئەو شکڵە دەگرێ، دەمێنێتەوە. لە 25 ی دیسامبر دا هەتاو یەك پلە ئەمجارە بەرەو باکوور دەکشێت، کە ئیتر لێرەوە ڕۆژ درێژ دەبێتەوە و گەرمای زیاتر بە زەوی دەدات. ئەوکات ئەو بارودۆخە، یانی نەجووڵانەوەی هەتاو بە مردنی هەتاو بۆ سێ ڕۆژ واتە لە چوارخاچدران و دوای سێ ڕۆژ زیندووبوونەوەی مانا کراوەتەوە.

عیسی و 12 کوڕی هاوڕێی، ڕەنگە یەك لە ڕوونترین نیشانەی ئەستێرەناسیی بێت. ئەوە ڕاستییەکی حاشا هەڵنەگرە کە ژمارەی 12 لە زۆربەی ئایینەکاندا دووپات کراوەتەوە.

بەخت بینی یاخود چوارخاچی ئاژەڵ کە بریتین لە 12 دروشم کە هەرکامیان نیشانەی مانگێکی ساڵن و لەگەڵ ڕۆژدا هاتوون، بۆ زۆربەی ئێمەی مرۆڤ ناسراون و تەنانەت هەروەك لەسەرەوەش باسمان لێکرد،

زۆر کەس لە ژیانی رۆژانەیاندا وەك پێشگوویی و فاڵگرتنەوە باوەڕیان پێی هەیە. نیشانەی کورت کراوەکەی ئەوەیە:

چوارخاچی ئاژەڵ

نیشانەی کورت کراوەی چوارخاچ

ئەگەر سەرنج بدەینە نیشانە کورتکراوەی چوار خاچ، دەبینین کە بازنەیەك لە دەوری خاچەکەیە. هەرکات وێنەی مەسیح نیشاندەدرێت بازنەیەکیش لە دەوری سەری دەکێشنەوە. کە وابوو، مەسیحیان پێ هەتاو بووە. کوڕی خودا و رووناکایی جیهان. بەو بۆچوونەیان عیسا لەگەڵ هەتاو هەڵدەسەنگێنن، کە وەك ناوەندێك هەموو رۆژێك هەڵدێ و گەرما و رۆشنایی بە زەوی و مرۆڤ دەدا!

یەکیتر لە چیرۆکە خەیاڵییەکانی ئایین، گێڕانەوەی کەشتی نووحە. نووسراوەی گیلگامیش 2600 ساڵ پێش زایین نووسراوە. لەو نووسراوەیەدا باس لە سێلاوێکی گەورە کراوە کە دەبێ ئاژەڵێکی زۆریش لەو کارەساتەدا بە کەشتی رزگار کرابن.

لە چیرۆکی مووسا دا هاتووە کە مناڵێك لە سەوەتەیەکدا دەخرێتە ئاوەوە بۆ ئەوەی لە مردنی رزگار بکەن. دواتر لە لایەن کچی شایەك دۆزراوەتەوە و وەك شازادە واتە کوڕی شا گەورەیان کردبێ. ئەو چیرۆکە هەر بە پتوونی لە دەمی زارگۆن پاشای ئاکادەکان نیزیکەی 2150 ساڵ بەر لە زایین گێڕراوەتەوە. هەر وەك دەزانین 612 ساڵ پێش زایینیش هەمان رەوایەت لە مێژووی هێرۆدۆتدا بۆ مادەکان گوتراوە.

هەروەها مووسا بە "10 یاسا" کەیەوە ناسراوە، کە گۆیا لەسەر شاخێك لە لایەن خوداوە بۆ رێنوێنی مرۆڤ پێی دراوە. ئەو چیرۆکەش زۆر کۆنترە و پێشتر لە مووساش لەسەر شاخ ئەو کارە بەڕێوە چووە. لە هیندوستان ئەو کەسە ناوی "Manou" مانوو بووە. لە یوونان کەسێك بە ناوی "Minos" مینۆس لەسەر کێوێك بە ناوی "دیکتا" ئەو کارەی پێ سپێرراوە. لە میسر ئەو کەسە بە ناوی "Mises" میسس، ناو نراوە. نوکتەی سەیر ناوەکانن کە چەندە لێك نیزیکن. ناوەڕۆکی دە یاساکەش بە پتوونی لە کتێبێکی کۆنی میسر بە ناوی "کتێبی مردوو" هەڵگیراوە. بۆ وێنە بە قەرزوەرگرتن لە کتێبە میسرییەکە و بڕێك دەستکاریکردن ئاوایان نووسیوە:

کتێبە میسری کۆن	**10 یاسای مووسا**
من دزیم نەکردووە	تۆ ئیزنی دزیکردنت نییە
من کەسم نەکوشتووە	تۆ ئیزنی کوشتنت نییە
من درۆم نەکردووە	تۆ ئیزنی درۆکردنت نییە

هتد ....

راستەقینە ئەوەیە کە سەرچاوەی کتێبی مووسا کە گوایە لە خوداوە پێی سپێرراوە، دەبێ فەرهەنگ و کەلتوور و ئایینی کۆنی میسر بووبێت. زۆربەی داب و نەریتی تری میسری وەك: تاوفە(نێو لێنان)، زیندووبوونەوە دوای مردن، لە کچی باکرە لەدایکبوون، لە چوارخاچ دران، خەتەنەکردن، کارەساتی سێڵاو و زۆربەی جێژنە ئایینی و بۆنەکان و ... هەر وەك خۆی و دەقاودەق لە ئایینە ئیبراهیمییەکاندا دووپات کراونەتەوە.

له کۆتایی ئەو نووسراوەدا دەبێ بڵێم ئامانجی ئەو نووسراوەیە سووکایەتی یاخود بەکەمزانینی هیچ ئایین یا ئیدیۆلۆژییەك نییە و تەنیا مەبەست دۆزینەوەی راستەقینەیە. هیوادارم گەنجان لە داهاتوودا زیاتر لەسەر ئەو بابەتە کە بە بڕوای من زۆر گرنگە، لێکۆڵینەوە بکەن.

---

1. سەرچاوە : فیلمی "Zeitgeist"(بیر و شێوەی بیرکردنەوەی سەردەمی کۆن) فیلمێکی راپۆڕت و هەواڵە لە لایەن فیلمسازێك بە ناوی "پێتەر یۆزێف" وە ئامادە کراوە و لەسەر دنیای مەسیح و کارەساتی 11ی سپتامبری 2001 و هەروەها پەیوەندی مابەین سەرمایە و بارودۆخی ئابووری شەڕ دەدوێ. کە من لێرەدا تەنیا بەشی ئایینەکەیم هەڵبژاردووە.